

OČUVANJE NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE: SVIJETLI PRIMJER RADA LOKALNIH KULTURNIH INSTITUCIJA

ZBORNİK LOVRANŠČINE (knjiga 3)

*Lovran; Katedra Čakavskog sabora Lovran, 2014.,
ur. Igor Eterović*

Predanim radom vrsnih stručnjaka i entuzijasta – zaljubljenika u lokalni izričaj i zavičajnu baštinu – svjetlo je dana 2014. godine ugledao još jedan *Zbornik Lovranščine*, 3. u nizu. Sudeći prema opsegu i kvaliteti članaka koje ovaj zbornik objedinjuje, a kojima su autori redom relevantni poznavatelji lovranskoga govora, kulture i života, glavni urednik Igor Eterović u Proslavu opravdano ističe kako *Zbornik Lovranščine* već zaslužuje status tradicionalne, uhodane i vrijedne publikacije.

Treća knjiga Zbornika koju ovdje prikazujemo uglavnom sadrži radove nastale na temelju izlaganja na znanstvenome skupu *Lovran u riječi, riječ u Lovranu*, održanome 20. travnja 2013. Već samo ime skupa govori i o naravi ove knjige. Premda sadrži i vrijedne radove nejezične tematike, glavnina se Zbornika ipak odnosi na istraživanje jezikoslovnih problema, a najvećma na višeslojne analize jezika *Kvaderne kapitula lovranskoga*, o čemu će više riječi biti kasnije.

Uz raznovrsne osvrte, prikaze i izvješća, srž Zbornika čini 11 radova domaćih autora. Prvi je u nizu rad dviju autorica, dr. sc. Mirjane Crnić Novosel i dr. sc. Ivane Nežić, naslovljen *Pun naručaj nepozabjenih lovranskih besed*. Na temelju dosa-

dašnjih spoznaja o lovranskoj čakavštini, autorice su izvele komparaciju jezičnih značajki književnih ostvarenja lovranskih književnica Marije Aničić i Milice Tuševljak s osobinama suvremenoga lovranskoga govora. U dosadašnjoj dijalektološkoj relevantnoj literaturi lovranski je govor određen pripadnošću sjeveroistočnome istarskome poddijalektu čakavskoga ekavskoga dijalekta. Kao takav, njegove su osobine sustavno popisane i opisane. Ekscerpirajući iz književnih predložaka čakavske alijetete, alteritete te značajke sjeverozapadnoga čakavskoga areala, Crnić Novosel i Nežić na koncu nedvojbeno zaključuju da je književni jezik spomenutih književnica upravo lovranska čakavština. Time su dale prilog dosadašnjim usporedbama umjetničkih izričaja s organskim govorima koje najčešće potvrđuju napore da se organski govor sačuva i konzervira i kroz pisana umjetnička djela.

U radu naslovljenu *Jedan šaljivi tekst o Lovrancima* autorica dr. sc. Jasna Vince provodi jezičnu analizu teksta koji je prije stotinjak godina na području Lovranštine zapisao Josip Ribarić te koji je uvršten u treći svezak *Čakavisch-Deutsches Lexicon*. Budući da je Ribarić kao poznavatelj istarskih govora vjerno akcentuirao zapis, Vince je analizirala i akcenatski sustav

koji je u spomenutom tekstu ovjeren. Uz ostale fonološke osobine, provela je analizu i na morfološkoj i na sintaktičkoj razini. Radu je pridodan cijeli tekst te pretpisak rukopisa, i, na koncu, rječnik manje poznatih riječi ekscerpiranih iz teksta. Kako je danas zbog nedostatka starih tekstova pisanih rukom izvornih govornika dijakronijska dijalektologija još uvijek na margini interesa, ovaj je rad dragocjeno svjedočanstvo o pravicima razvoja jednoga organskoga govora na njegovim svima razinama.

Dr. sc. Mateo Žagar posvetio se opisu četiriju lovranskih abecedarija iz 15. stoljeća, ugrebanih u zid lovranske župne crkve Svetoga Jurja. Uz prikaz njihovih paleografskih posebnosti, autor paralelno vrši i usporedbu sa starijim sličnim tekstovima, posebice s najstarijim, Ročkim glagoljskim abecedarijem iz 12. stoljeća. Naglašavajući važnost oblika grafema, njihova inventara i položaja u pojedinoj zapisu, Žagar nudi nove puteve interpretacije glagoljskih azbučnih grafita. Uz to, upozorava i na veliku koncentraciju takvih abecedarija upravo na području Istre, odnosno Lovrana, aludirajući na činjenicu da je Lovranština u ranome novom vijeku bila područje s razvijenom pisarskom djelatnošću.

Slijedi niz radova koji tematiziraju neki aspekt jezične povijesti, a zajedničko im je vrelo istraživanja već spomenuta *Kvaderna kapitula lovranskoga*, odnosno „zbirka notarskih isprava nastalih u Lovranu između 15. i 18. stoljeća, pisanih do polovice 17. st. glagoljicom i hrvatskim jezikom, a nakon toga latinicom i talijanskim jezikom” (Holjevac – Vlastelić, str. 78), koja „sadržajem obuhvaća inventar, zakupne ugovore, regule (propise

i odluke), matičnu knjigu, oporuke i razne druge upise kapitula u Lovranu” (Kovačević – Turkalj, str. 99–100). Široj je javnosti postala dostupna angažmanom Damira Viškanića koji je 2002. godine priredio njeno transliterirano izdanje te time stručnjacima raznih profila omogućio vrijedna znanstvena istraživanja. Autorice dr. sc. Sanja Holjevac i dr. sc. Anastazija Vlastelić pristupile su *Kvaderni* kao izvoru za istraživanje hrvatske jezične povijesti. Premda dosadašnja jezičnopovijesna istraživanja dvoje o pouzdanosti starih tekstova kao predložaka za dijakronijska proučavanja nekoga organskoga idioma, postoje i slučajevi u kojima nema sumnje da takvi tekstovi nude vjerodostojne podatke. Na tome tragu spomenute su autorice pristupile analizi nekih fonoloških, morfoloških i sintaktičkih značajki jezika *Kvaderni* i utvrdile da „jezična osnovica glagoljske *Kvaderni kapitula lovranskoga* u dobroj mjeri odražava značajke liburnijske čakavštine” (str. 95), a sva odstupanja vezana su uz književnu nadgradnju, nezaobilaznu u starim pravnim tekstovima. *Kvaderna* je nadalje detaljnije analizirana i sa sintaktičkoga aspekta. Dr. sc. Ana Kovačević i dr. sc. Lucija Turkalj (*Zapažanja o sintaksi Kvaderni kapitula lovranskoga*) posebice su se osvrnule na izricanje negacije i posvojnosti. Njihova je analiza pokazala da pojedine sintaktičke značajke pokazuju „uklopljenost u određene već ustanovljene sintaktičke obrasce povijesnih razdoblja” (str. 110), a pojedine osobine poput ponavljanja niječnica ispred finitnoga i nefinitnoga dijela istoga glagolskoga oblika u pogodbenim rečenicama (tip *Ako ne bi ta rečeni Brnardin ili redi nega ne davali toga rečenoga livela ili ga ne fadigali kako se pristoi...*) pokazale su se

novinom u dosadašnjem poznavanju povijesne sintakse hrvatskoga jezika. Autorice takve konstrukcije pripisuju prvotnome usmenome izlaganju i nastojanju da kroz ponavljanje i isticanje pravni sadržaj teksta bude jasan svima.

Leksička razina *Kvaderne* detaljno je predstavljena u radu dr. sc. Nine Spicijarić Paškvan koja je istražila njene talijanizme. Spicijarić Paškvan prije etimološke i leksikološke obrade talijanskih posuđenica naglašava da se radi o posuđenicama uglavnom iz mletačkoga kolonijalnoga jezika koji je razvojem trgovačkih i pomorskih veza hrvatskih primorskih gradića s mletačkim trgovcima od početka 13. st. uvelike utjecao na domaće govore. Izdvojivši ukupno 63 talijanizma, autorica ih svrstava u pet semantičkih polja i na koncu zaključuje da se većina potvrđenih leksema „nalazi i danas u hrvatskim govorima liburnijskoga kraja i Istre, a uglavnom su posvjedočeni i u talijanskim govorima Istre te slovenskoga primorja i talijanske regije Furlanije Venecije Julije” (str. 132).

Matična knjiga krštenih, uvrštena u *Kvadernu*, poslužila je dr. sc. Anđeli Frančić kao vrelo za antroponimijska istraživanja. Autorica je sva osobna imena posvjedočena u matičnoj knjizi uvrstila u tablice prema spolu djeteta, roditelja i kumova, analizirala njihovu čestotnost i varijantnost te na koncu njihove jezične značajke koje su, očekivano, potvrdile pripadnost lovranskoj čakavštini (primjerice, pretežiti ekavski refleks jata: *Stepan, Belac...*). Kako i sama autorica na kraju rada zaključuje, ovakvo antroponimijsko istraživanje važno je iz više razloga: ono nudi nove podatke o povijesnoj antroponimiji lovranskoga kraja te upotpunjuje spoznaje o lovranskoj jezičnoj i izvanje-

zičnoj povijesti. Uz to, ovdje dodajemo, ono je svakako zanimljivo i laicima: iz autoričina rada, primjerice, saznajemo da su na području Lovranštine u okvirnome razdoblju od polovice 16. do polovice 17. stoljeća dječaci najčešće dobivali ime *Ivan*, a među djevojčicama ‘najpopularnije’ bilo je ime *Margareta*. Lovranskoj je antroponimiji posvećen i rad autorskoga dvojca Doričić – Eterović. Robert Doričić i dr. sc. Ivana Eterović poduzeli su opsežan arhivski rad te istražili antroponimijsku građu u zbirci isprava lovranskoga notarskog ureda koja se čuva u Državnome arhivu u Rijeci i koja obuhvaća razdoblje od 1756. do 1810. godine. Autori su se fokusirali na 24. svezak zbirke koji sačinjava 150 oporuka, od kojih je 9 pisano hrvatskim jezikom, a ostatak talijanskim. Budući da je jezična analiza navedenih devetero hrvatskih oporuka provedena u prethodnome broju Zbornika, ovom je prigodom korpusom istraživanja postao talijanski dio, odnosno 141 talijanska oporuka. S obzirom da je lovranski notar osim antroponima s područja Lovranštine zapisivao i imena i prezimena stanovništva susjednih komuna Veprinac i Mošćenica, a nerijetko i bez naznake podrijetla njihovih nositelja, onimijska se građa u ovome slučaju ne može strogo ograničiti na područje Lovranštine. Ipak, budući da su dosada izostala usmjerena istraživanja lovranske antroponimije, ovaj je rad, uz prethodni autorice Frančić, nedvojbeno pionirski i od velikoga značaja za poznavanje lovranske povijesti. Osobna imena u Matičnoj knjizi krštenih *Kvaderne kapitula lovranskoga* stotinjak su godina starija od imena zapisanih u ovoj zbirci, koja datiraju iz druge polovice 18. st., što u povijesnome presjeku i u usporedbi s današnjim prezi-

menskim fondom ovoga područja omogućuje daljnja istraživanja razvoja imenskih formula, pravila nasljeđivanja imena i drugih fenomena lovranske antroponimije.

Onomastičkoj građi Lovranštine posvećen je i opsežan rad autorâ Igora Eterovića i Frane Babića. U članku naslovljenu *Prilog istraživanju toponimije Lovranščine: mikrotoponimija Tuliševica* autori su prikupili toponime zaseoka Tuliševica koristeći više izvora. Osnovni toponimijski korpus sastavili su ekscerpiranjem toponima iz suvremenih računalnih baza podataka (katastarski preglednici, Arkod i sl.) te ga dopunili na terenu razgovorom s informantima. Prikupljeni su toponimi analizirani na trima razinama: geografskoj, povijesnoj i jezičnoj. Iz temeljitosti u ubikaciji toponima i njihovu opisu jasno se iščitava intencija autora da, prije svega, vjerno zabilježe svako ime koje mladim generacijama već polako izmiče iz obzora. Osim toga, u zaključku rada autori i sami izravno apostrofiraju svoju želju za prikupljanjem što iscrpnijega toponimijskoga korpusa „koji bi bio osnovica za daljnje nadopune i potencijalno stvaranje cjelovitog popisa svih toponima Lovranščine u nekim budućim fazama” (str. 229). Poznavajući dosadašnji rad lovranske Katedre Čakavskog sabora sigurni smo da će njeni marni članovi pred sebe postaviti tako zahtjevan zadatak, ali i da će ga uspješno izvršiti. Zajedno s prethodnim dvama radovima, ovim je radom popunjena praznina u dosadašnjem istraživanju lovranske onomastičke građe, a lovransko bogato kulturno nasljeđe postalo je još bogatije.

Autori dr. sc. Roberto Žigulić i Sanja Biloš Žigulić poduzeli su opsežno i hvalevrijedno rodoslovno istraživanje te na temelju podataka iz lovranskih matičnih

knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih i na temelju postojećih stališa duša izradili svojevrsno genealoško stablo stanovništva južnoga dijela lovranske gradske jezgre u 19. stoljeću. Zbog obima građe istraživanje su ograničili na žitelje koji su živjeli na kućnim brojevima 30 – 60. Ovakvi poduhvati u Hrvatskoj još nisu uzeli dovoljno maha, niti su dovoljno afirmirani. I sami autori ističu da je tek nekoliko gradova i područja na razini Republike Hrvatske obuhvaćeno detaljnijim rodoslovnim istraživanjima koja su rezultirala objavljivanjem radova i knjiga. Ovaj je rad nastavak rada objavljena u prethodnome broju Zbornika kada su izneseni rodoslovni podaci o stanovništvu istočnoga dijela lovranske gradske jezgre 19. stoljeća. Objedinjavanjem spoznaja obaju radova stvorena je vrlo živa i iznijansirana slika života grada Lovrana u jednome točno omeđenome periodu bez koje bi percepcija lovranske mikropovijesti bila daleko siromašnija.

Radom Mateje Jerman zaokružena je velika cjelina Zbornika posvećena rezultatima znanstvenih istraživanja. U članku *Prilog poznavanju liturgijskih predmeta od plemenitih metala župne crkve Svetog Jurja u Lovranu* Jerman prvo opisuje tijek promjena koje su zahvatile crkvenu građevinu navedenu u naslovu, počev od datuma njena nastanka oko kojeg među stručnjacima još uvijek nije postignut konsenzus. Autorica nadalje pomno opisuje inventar liturgijskih predmeta, a posebnu pažnju posvećuje dvama dosada neobjavljenima predmetima – kasnogotičkoj pokaznici iz 16. st. te neostilskome kaležu iz 19. st. Rad je opremljen i kvalitetnim fotografijama opisivanih predmeta što ga dodatno oplemenjuje, daje mu novu dimenziju i

svrstava ga tako u red vrijednih znanstvenih otkrića koja svoju publiku mogu imati i u neznanstvenim krugovima. U konačnici autorica napominje važnost dvaju istaknutih liturgijskih predmeta koji su za područje Lovranštine vrijedni „ne samo zbog svoje umjetničke kvalitete već i zbog upotpunjavanja povijesne slike Lovrana krajem 16., odnosno 19. stoljeća. Sačuvana imena te godine njihovih donatora svjedoče o Lovranu kao značajnu zbornom kaptolu te kasnije i važnu lječilišnom odredištu liburnijske obale” (str. 296).

Drugu, ujedno i posljednju veću cjelinu Zbornika čine osvrti i prikazi te dva izvješća. S obzirom da se u ovome dijelu predstavljaju i analiziraju raznovrsni događaji, obljetnice i djela koji su usko vezani uz područje Lovranštine, njihov je značaj višestruk. Prije svega, na jednom su mjestu okupljene sve informacije koje se na bilo koji način tiču kulturnoga života Lovrana i okolice. Prikazi knjiga omogućavaju zatim dublje upoznavanje čitatelja Zbornika s ostalim sličnim djelima te, pisani perom zaljubljenika u Lovran, motiviraju čitatelja da posegne i za tim naslovima i oplemeni svoj duh brojnim novim spoznajama. Naposljetku, dijalektolozi su posebno dragocjeni tekstovi-svjedoci organskoga govora, nevezano za njihovu tematiku. Dva su takva teksta, autorice Cvjetane Miletić, pronašla svoje mjesto i u ovome dijelu Zbornika što zaslužuje i pohvalu i poticaj za nastavak rada u tome smjeru, budući da je iz godi-

ne u godinu, posebice mlađim generacijama, sve teže čuti i/ili pročitati domaću riječ. Cvjetana Miletić lovranskom je čakavštinom (tekstom *Popuhnul je tihi vetar... tihi vetar od zajika*) i otvorila Zbornik te tako ‘najavila’ izraženu lingvističku crtu ovoga broja. Na kraju Zbornika nalaze se dva izvješća: *Da se ne pozabi: Izvješće o projektu prikupljanja jezične i tradicionalne baštine Lovranštine te Izvješće o radu Katedre Čakavskoga sabora Lovran 2012. – 2014.* Prvo izvješće upoznaje nas s hvalevrijednim projektom povijesne grupe učenika opatijske Gimnazije Eugena Kumčića u sklopu kojeg se prikuplja jezična baština Lovranštine. Drugo izvješće obavještava nas o uistinu intenzivnome radu lovranske Katedre Čakavskoga sabora čiji je plod i ova knjiga Zbornika.

Na koncu, valja se još jednom osvrnuti na ogroman trud i napore koje članovi Uredništva ovoga Zbornika ulažu u valorizaciju i promoviranje lovranske nematerijalne kulturne baštine. Zbornik koji je pred nama svijetli je primjer dobro organiziranog rada, vođenog ljubavlju prema tradiciji, povijesti i prema domaćem izričaju. Uz to, svi su radovi recenzirani od strane vodećih hrvatskih relevantnih znanstvenika što mu, uz osjećaj topline zavičaja koji posjeduje, priskrbljuje važno mjesto u hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji. Takvom višedimenzionalnošću ovoga Zbornika stanovnici Lovranštine mogu se uistinu ponositi, a svi ostali s nestrpljenjem očekivati nove rezultate istraživanja lovranskih marljivaca.

Marina Marinković